

**Наставно-научном већу
Универзитета у Београду – Филозофског факултета**

Изабрани у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације „Значај културног капитала за образовни успех и формирање образовних аспирација ученика у Србији“ кандидата Младена Радуловићана V редовној седници Наставно-научног већа Филозофског факултета, одржаној 16. маја 2019. године, подносимо Већу и надлежним телима Универзитета у Београду следећи извештај.

Реферат о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Младен Радуловић је рођен 1989. године у Београду. Основне студије на Одељењу за социологију Филозофског факултета у Београду завршио је 2012. са просечном оценом 9,82, одбравивши дипломски рад на тему „Анализа усклађености високог образовања Србије са идејама одрживог развоја“. Мастер студије социологије завршио је 2013. године са просечном оценом 9,86, одбравивши мастер рад на тему „Образовне аспирације београдских средњошколаца: испитивање Бурдијеове тезе о усклађености субјективних очекивања и објективних шанси“.

Од маја месеца 2015. године запослен је на Институту за педагошка истраживања у Београду, најпре у звању истраживача приправника, а од јануара 2017. године у звању истраживача сарадника. Током докторских студија, у периоду између 2013. и 2019. године, био је ангажован у настави на Одељењу за социологију Филозофског факултета Универзитета у Београду на курсевима: Методика наставе социологије, Увод у социологију образовања и Социологија образовања.

Област његовог интересовања је социологија образовања, а нарочито специфичан значај који културни капитал има за образовне праксе. У току досадашњег научно-истраживачког рада објавио је више ауторских и коауторских рецензираних радова у научним часописима и тематским зборницима радова и учествовао на неколико научних конференција националног и међународног карактера.

Библиографија кандидата:

Рад у тематском зборнику водећег међународног значаја, M13

Gril, A., Polovina, N., Jakšić, I., Autor, S., & Radulović, M. (2018). Value Changes in Adolescents' Anticipation of Possible Career Selves in Slovenia and Serbia. In N. Lebedeva, R. Dimitrova & J. Berry (eds.) *Changing Values and Identities in the Post-*

Communist World (383-404). Springer Publishing. ISSN 2511-221X, ISBN 978-3-319-72616-8, <https://doi.org/10.1007/978-3-319-72616-8>

Рад у часопису међународног значаја верификованог посебном одлуком, М 24

Radović, S., Radulović, M. (2016). Transformacija u predstavljanju rodnih uloga u animiranim filmovima: primer Diznijevih princeza. *Sociologija*, Vol. 58, Br. 1, DOI: 10.2298/SOC1601086R

Radulović, M., Autor, S. & Gundogan, D. (2017). Obrazovanje roditelja i obrazovne aspiracije dece: slučaj Srbije i Slovenije. *Sociologija*, Vol. 59, Br. 3., 339-350. DOI: 10.2298/SOC1703339R

Саопштење са међународног научног скупа штампано у целини, М 33

Radulović, M., Radulović, L. (2012). Obrazovni sistem i održivi razvoj: mogućnosti istraživanja. In M. Orel (ur.), *Sodobni pristopi poučevanja prihajajočih generacij – Modern approaches to teaching coming generation*, Proceedings of International Conference EDUvision 2012 (459-472). Polhov Gradec: Eduvision. (6-7. decembar 2012., Ljubljana, Slovenija).

Stanišić, J., Radulović, M., & Gundogan, D (2018). Planning Career in Serbia: Which Factors are Important for Young People. In *Economics & Management: How to Cope With Disrupted Times*, Proceedings of International Scientific Conference EMAN), Full papers, March 22nd, 2018, Ljubljana, Slovenija (502-509). Belgrade: Association of Economists and Managers of the Balkans; Koper: Faculty of Management; Maribor: Doba Business School; Skopje: Integrated Business Faculty; Zaječar: Faculty of Management, 2018. ISBN 978-86-80194-11-0, DOI: <https://doi.org/10.31410/EMAN.2018>

Саопштење са међународног научног скупа штампано у изводу, М 34

Radulović, M., (2015). Cultural Capital and Inclusive Education: Example of an Elementary School. In N. Gutvajn, M. Stančić, J. Stanišić (ed.), *Inclusion in Preschool Institution and Elementary School* (149). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja; Sremska Mitrovica: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača SIRMIJUM. (12. jun 2015., Sremska Mitrovica, Srbija).

Radulović, M. (2016). Educational Aspirations and Place of Residence. In R. Đević, N. Gutvajn, S. Grbić (eds.), *Inclusive Education as a Function of the Positive Development of Children*, book of abstracts, 16. December 2016., Belgrade (118). Institute for Educational Research: Belgrade . (Srbija).

Malinić, D. & Radulović, M. (2017). Relation Between Cultural Capital and Achievement in Mathematics on TIMSS 2015: Content Domains Analysis. In N. Vulović & A. Mihajlović (eds.), *Methodological Aspects of Teaching Mathematics*, book of abstracts, 2. November 2017., Jagodina (25).University of Kragujevac, Faculty of Education in Jagodina: Jagodina.

Рад у истакнутом тематском зборнику водећег националног значаја, М 44

Радуловић, М., Малинић, Д. & Гундоган, Д. (2017). Повезаност културног капитала и опремљености школе са постигнућем ученика. У М. Марушић Јаблановић, Н. Гутвајн &

И. Јакшић (ур.) *TIMSS 2015 у Србији* (129-149). Београд: Институт за педагошка истраживања.

Гундоган, Д. & Радуловић, М. (2018). "Образовање и друштвене неједнакости: утицај културних и економских фактора на доступност образовања". у: Е. Лазаревић Д. Малинић, Н. Гутвајн & Н. Шева (ур.). *Унапређивање квалитета и доступности образовања у Србији*, (33-51), Београд: Институт за педагошка истраживања.

Поглавље у тематском зборнику националног значаја, М45

Gundogan, D., Radulović, M. & Stančić M. (2016). Građansko vaspitanje u Srbiji – perspektive nastavnika i učenika srednjih škola. In M. Kovačić, M. Horvat (eds.) *Od podanika do građana: razvoj građanske kompetencije mladih* (201-223). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu; GONG.

Рад у водећем часопису националног значаја, М 51

Radulović, M. (2014): Razumevanje obrazovnih aspiracija u ključu Pjera Burdijea. *Pedagogija*. br. 4. (495-504).

Саопштење са скупа националног значаја штампано у изводу, М64

Гундоган, Д., Радуловић, М. (2017). Како млади у Србији перципирају свој будући друштвени положај. У Ј. Пешић, А. Мирков, В. Бацковић (ур.), *Глобална криза неолибералног облика капиталистичке регулације и локалне последице: случај Србије*, књига апстраката, 17-18. новембар 2017., Београд (39-40). Београд: Институт за социолошка истраживања (Србија).

Радуловић, М., Гундоган, Д., Весић Д. (2017.) Визије будућности младих: ко су будући стручњаци за информационе технологије. У Д. Малинић, Д. Весић (ур.), *XXI научна конференција Педагошка истраживања и школска пракса – Образовне промене у Србији: изазови и перспективе*, књига апстраката, 20. октобар 2017., Београд (119-120). Београд: Институт за педагошка истраживања, Економски факултет Универзитета у Београду, Завод за унапређивање образовања и васпитања, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (Србија).

Уређивање зборника саопштења скупа националног значаја, М66

Џиновић, В., Гутвајн Н., Радуловић, М. (ур.). (2016). Квалитативна истраживања у образовању: трансформативна и партиципативна пракса. Књига радова, 21. децембар 2016., Београд. Институт за педагошка истраживања; Институт за психологију: Београд.

Стеванвић Ј., Пешикан, А. и Радуловић М. (2017). *XXII научна конференција Педагошка истраживања и школска пракса – Улога уибеника у савременом образовању*, зборник резимеа, 15. децембар 2017. Београд: Институт за педагошка истраживања, Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, Учитељски факултет Универзитета у Београду, Завод за унапређивање образовања и васпитања.

Марушић Јаблановић М., Гутвајн, Н. и Радуловић М. (2017). *TIMSS 2015: резултати и импликације*, зборник резимеа, 7. април 2017. Београд: Институт за педагошка

истраживања, Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, Учитељски факултет Универзитета у Београду, Савез учитеља Републике Србије.

Докторска дисертација „Значај културног капитала за образовни успех и формирање образовних аспирација ученика у Србији“, чија је израда одобрена одлуком Универзитета у Београду од 25.10.2016. године, има 189 страна од чега 165 страна основног текста. Библиографија садржи 125 јединица литературе на српском и енглеском језику. Текст дисертације организован је у пет делова – увод, теоријски оквир, резултати, дискусија и закључак, при чему су централна три дела подељена на већи број потпоглавља.

2. Предмет и циљ дисертације

Унутар дебате о неједнаким образовним шансама и начину на који образовни систем утиче на репродукцију друштвених неједнакости, која је једна од кључних дебата унутар социологије образовања, питање утицаја културног капитала заузима значајно место. Докторска дисертација кандидата Младена Радуловића бави се управо једним од аспеката овог проблема - утицајем културног капитала на образовни успех и образовне аспирације ученика (основних и средњих школа) у Србији. Како појам „културни капитал“, који у социолошку теорију уводи Пјер Бурдије, није код свих аутора који га користе на исти начин тумачен и операционализован, испитивање ове теме је двоструко значајно. Са једне стране, значајно је испитати основаност различитих супротстављених идеја везаних за значај културног капитала у образовној сфери и допринети формирању целовитог оквира за сагледавање значаја културног капитала унутар образовног поља. Са друге стране, испитивањем ове теме испитује се правичност образовног система Србије (штавише, и целокупног друштва), тј. испитује се у којој мери су шансе које млади у њему имају повезане са њиховим културним капиталом, као специфичним елементом класног положаја.

Стога, може се говорити о два циља дисертације. Најпре, истраживањем се покушава пружити одговор на питање којом теоријом се најбоље може објаснити образовна реалност у Србији – (1) теоријом Пјера Бурдијеа, (2) његових критичара (нпр. Александера), (3) истраживача који су помоћу мање или више модификоване Бурдијеове теорије покушавали да боље разумеју различите образовне системе (нпр. Димађија), или (4) идејама неких Бурдијеових савременика који не користе појам културни капитал, али чије теорије могу, у извесној мери, бити компатибилне са Бурдијеовим идејама о значају културног капитала (Будон, Бодло и Естабле). Један циљ дисертације представља управо ово преиспитивање основаности различитих теоријских модела. Истовремено, циљ истраживања је био да се у Србији испита значај културног капитала за образовне праксе (образовни успех и образовне аспирације), тј. да ли он (културни капитал) на њих утиче и уколико утиче на који начин то чини. Дакле, други

циљ истраживања представља настојање да се омогући боље разумевања образовног система и друштва Србије.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Како би испунио задате циљеве дисертације, кандидат је покушао да одговори на следећа питања: (1) да ли је културни капитал повезан са образовним постигнућем ученика, (2) да ли је та повезаност истог интензитета за различите школске предмете („предмете способности” и „предмете културног капитала” о којима говори Димађио), (3) да ли је културни капитал повезан са образовним аспирацијама ученика, (4) да ли је културни капитал једнако значајан за дефинисање образовних пракси ученика различитог узраста (на крају основне и на крају средње школе), као и (5) да ли је културни капитал повезан са вредновањем образовања од стране ученика. Прецизније, кандидат је формулисао пет хипотеза чијим тестирањем је одговорио на постављена питања:

Хипотеза 1: „Културни капитал утиче на образовни успех ученика, тако да виши културни капитал води бољем образовном успеху и обратно, нижи културни капитал лошијем успеху“, којом је покушао да преиспита однос између Бурдијеових претпоставки и идеја његових критичара.

Хипотеза 2: „Културни капитал утиче на жељени ниво образовања тако да виши културни капитал води вишим образовним аспирацијама и обратно, нижи културни капитал нижим аспирацијама“, којом је, такође покушао да преиспита однос између Бурдијеових претпоставки и идеја његових критичара.

Хипотеза 3: „Културни капитал мање утиче на постигнуће из „предмета способности” (математика и физика), него на постигнуће из предмета које неки аутори сматрају „предметима културног капитала” (српски језик, историја)“, која је била значајна за преиспитивање односа између Бурдијеових идеја и идеја Димађија.

Хипотеза 4: „Повезаност културног капитала са жељеним нивоом образовања јача је код ученика завршних година средње школе него код ученика завршне године основних школа“, којом је кандидат планирао да преиспита основаност идеје о две образовне мреже.

Хипотеза 5: „Посматрање образовања као вредности по себи повезано је са поседовањем високог културног капитала, са једне стране (тако да особе са вишим културним капиталом чешће високо вреднују образовање као вредност по себи), као и са тежњом ка високом нивоу образовања са друге (тако да особе које високо вреднују образовање као вредност по себи чешће за себе желе више нивое образовања)“, којом је кандидат настојао да испита да ли је сврсисходно тумачити образовне аспирације искључиво као производ рационалног одлучивања.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Пошто се у уводном поглављу образложи значај теме и најави структура рада, друго поглавље („Појмовно-теоријски оквир“) приказује значај који културни капитал има унутар различитих теоријских оквира. У овом одељку је приказано на који начин је Пјер Бурдије конципирао културни капитал, какво је место он имао у његовој теорији, као и на који начин га је овај аутор користио у истраживањима образовног поља. У овом одељку су приказане и идеје неких од Бурдијеових критичара које оспоравају значај културног капитала за разумевање образовних пракси, али и идеје аутора који су на трагу Бурдијеове теорије покушавали да анализирају различите образовне системе. Приказане су и идеје неких Бурдијеових савременика који не користе појам културни капитал, али који имају доста тога заједничког са Бурдијеовим разумевањем образовног поља. Такође, на овом месту су приказани различити покушаји операционализације културног капитала у истраживањима образовања и анализирани њихове предности и мане.

У трећем поглављу представљена је методологија спроведеног истраживања. У овом одељку су најпре дефинисани циљ и предмет истраживања, а затим дефинисане истраживачке хипотезе и представљен начин на који су оне испитане.

У четвртом поглављу представљени су резултати спроведеног истраживања. Резултати су приказани из два дела, при чему су у првом делу представљени резултати добијени у првој фази истраживања (резултати анкетног истраживања) а у другом делу резултати добијени у другој фази истраживања (кроз студије случаја).

У петом поглављу дискутовани су истраживачки резултати добијени у обе фазе истраживања. На овом месту кандидат је у светлу прикупљених података покушао да одговори на сваку од постављених хипотеза. Кандидат констатује: да су резултати показали да је културни капитал значајан за дефинисање образовног успеха и образовних аспирација; да је културни капитал позитивно повезан са образовним успехом из свих испитиваних предмета, мада је та веза нешто јачег интензитета када су у питању „предмети културног капитала“; да се значај који културни капитал има за образовне праксе јавља на оба испитивана образовна нивоа, мада је његова повезаност са постигнућем виша у основним, него у средњим школама; као и да је интринзично вредновање образовања, које је повезано са образовним постигнућем и образовним аспирацијама, у већој мери заступљено код ученика са високим културним капиталом. Такође, он уочава да ови налази експлицитно говоре о неправичности образовног система Србије, тј. о томе да је образовни систем устројен по мери оних са високим културним капиталом.

У закључном поглављу, након сумирања ограничења саме дисертације, кандидат закључује да су истраживањем већински потврђене претпоставке које се везују за Бурдијеову теорију, а које се тичу значаја културног капитала. Такође, у овом делу рада

он преиспитује импликације ових налаза, како оне које се тичу образовног система и евентуалних образовних политика, тако и оне које се тичу даљих истраживања у сфери образовања .

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Дисертација Младена Радуловића представља допринос с једне стране научној области социолошке теорије, и посебно социологије образовања, а с друге стране разумевању савремених структурних могућности и ограничења које обликују судбине појединаца унутар ширег друштвеног друштвеног и ужег образовног поља. Узимајући за тему један од кључних концепата социологије Пјера Бурдијеа, културни капитал, дисертација на најбољи начин оживљава један правац социолошког промишљања које кроз емпиријско преиспитивање класичних социолошких концепата настоји да унапреди њихову савремену теоријску артикулацију. Управо емпиријска операционализација теме дисертације најбоље осликава кандидатову посвећеност и иновативни приступ теми. У свом приступу кандидат минуциозно промишља домете постојеће литературе из исте области настојећи да властити приступ надогради и прилагоди конкретним друштвеним, културним и историјским околностима унутар којих ситуира сопствену анализу. Показујући, анализирајући и тумачећи како културни капитал утиче на образовни успех и формирање образовних аспирација ученика у Србији, те како се његовим деловањем кроз образовни систем репродукују, перпетуирају и продубљују постојеће стратификацијске разлике и из њих проистекле друштвене неједнакости, кандидат је дао иновативан и отрежњујући увид у питање актуелних неједнакости у друштву Србије, што је значајан друштвени и развојни проблем који захтева озбиљну друштвену интервенцију.

6. Закључак

Комисија закључује да је реч о оригиналном и самосталном научном делу, које испуњава све формалне и садржинске критеријуме постављене одговарајућим актима Филозофског факултета и Универзитета у Београду, те представља значајан допринос социологији, превасходно социологији образовања. На основу свега реченог, Комисија даје позитивну оцену докторске дисертације Младена Радуловића „Значај културног капитала за образовни успех и формирање образовних аспирација ученика у Србији“ и констатује да су се стекли сви услови за њену усмену одбрану.

У Београду, 17.5.2019.

Чланови Комисије:

др Ивана Спасић, редовна професорка
Универзитет у Београду – Филозофски факултет

др Мирко Филиповић, редовни професор
Универзитет у Београду – Факултет за специјалну
едукацију и рехабилитацију

др Исидора Јарић, ванредна професорка (менторка)
Универзитет у Београду – Филозофски факултет